

ŞİİRDEN ROMANA: ATTILA İLHAN'IN KURLTLAR SOFRASI ROMANINDA METAFORA DAYALI AD VERME

Ahmet DEMİR*

Öz: Metaforlar, figüratif dilin temel dilsel birimleridir ve edebî eserlerde çokça karşımıza çıkar. Attila İlhan da şiirsel imgeleminin üretkenliğiyle *Ben Sana Mecburum* (1960) adlı şiir kitabına adını verdiği “*Ben Sana Mecburum*” şiiri ile *Kurtlar Sofrası* (1963) romanında ‘kurtlar sofrası’ metaforunu çok işlevli bir biçimde kullanır. Hatta bu metafor, *Kurtlar Sofrası*’nda, yapılandırıcı bir öge olarak romana ad olur. Romanda kurtlar sofrası metaforunun çerçevelediği alanda karakterler, mekân, zaman, mekân-insan ilişkisi, özne-özne ilişkisi, atmosfer yaratma vb. öğelerle ilişkili olarak ideolojik yönsemeler, metnin önemli bir yönünü teşkil eder. Romanda ‘kurtlar sofrası’ yalnızca doğrudan göndermede bulunduğu mekân ve zaman ögesi ile değil, kişiler ve aralarındaki ilişkiler itibarıyla da yapılandırıcı bir işlev görür. ‘Kurtlar sofrası’, yazma amacına bağlı olarak ideolojik yönsemelerin belirleyiciliğinde, çeşitli kesim ve sınıflarıyla gösterilmeye çalışılan Demokrat Parti döneminin (1950’ler Türkiye’si) ve İstanbul merkezli olarak memleketin içinde bulunduğu durumun anlatımı için kullanılır. Dönem/memleket ile ‘kurtlar sofrası’ arasında kurulan benzerlik ilişkisi ve bu ilişkide figüratif dilin imkânlarıyla ‘kurtlar sofrası’na ait anlam ve çağrışımların döneme/mekâna aktarılması romanda inşa edilen kurmaca dünyanın dayandığı temel ögedir. Bu çalışmada, romandaki kurtlar sofrası metaforu odağa alınmış ve bu metaforun dilsel ve düşünsel işlevleri incelenmiş, ideolojik temelleri irdelenmiştir. Çalışma, romanda kurtlar sofrası metaforunun, kullanım açısından ‘Metaforlar ideolojiktir.’ önermesinin ikna edici bir örneği olduğu ve yazarın ideolojik yönsemelerini aktarmak için bir araç işlevi gördüğünü göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Attila İlhan, *Ben Sana Mecburum*, *Kurtlar Sofrası*, figüratif dil, metafor, ideoloji.

From Poetry to Novel: Metaphor-Based Naming in Attila İlhan’s Novel Kurtlar Sofrası

Abstract: Metaphors are fundamental linguistic units of figurative language and frequently appear in literary works. Attila İlhan, with the productivity of his poetic imagination, employs the metaphor of the ‘kurtlar sofrası (wolves’ table)’ in a highly functional manner in both his poem *Ben Sana Mecburum* (I’m Bound

* Prof. Dr., Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Başkent Üniversitesi, Ankara/TÜRKİYE, E-posta: ahdemir23@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-7857-5598.

to You, 1960), which gives its name to his poetry collection, and his novel Kurtlar Sofrası (The Wolves' Table, 1963). This metaphor serves as a structuring element in Kurtlar Sofrası, even becoming the title of the novel. Within the framework created by the kurtlar sofrası (wolves' table) metaphor, the novel's characters, setting, time, spatial-human relations, subject-subject relations, and atmospheric construction are all closely connected to ideological orientations, which form a significant aspect of the text. In the novel, the 'wolves' table' functions as a structuring element not only through its direct reference to space and time but also in terms of the characters and their relationships. The 'wolves' table' is used to portray the Democratic Party era (1950s Turkey) and the socio-political landscape of the country, particularly centered around İstanbul, in line with the ideological orientations that shape the novel's purpose. Through this metaphor, various social groups and classes are represented within the broader ideological framework. The analogy established between the Democratic Party era/country and the 'wolves' table,' along with the transfer of meanings and connotations associated with the metaphor to the era/setting through the possibilities of figurative language, constitutes the foundational element of the fictional world constructed in the novel. In this study, the metaphor of the wolves' table in the novel has been taken as the focal point, and its linguistic and cognitive functions have been examined, alongside an analysis of its ideological foundations. This study demonstrates that the use of this metaphor in the novel serves as a compelling example of the proposition that "metaphors are ideological" and functions as a vehicle for conveying the author's ideological orientations.

Keywords: *Attila İlhan, Ben Sana Mecburum (I'm Bound to You), Kurtlar Sofrası (The Wolves' Table), figurative language, metaphor, ideology.*

Giriş: Figüratif Dil Ögesi Olarak Metaforlar ve İdeoloji

Metafor, en yalın tanımlamayla bir nesneye ait özelliklerin başka bir nesneye aktarıldığı; böylece ikinci nesnenin birincisi üzerinden düşünüldüğü bilişsel ve dilsel süreçlere göndermede bulunur. Metafor, figüratif (mecazlı) dilin en temel biçimi olarak kabul edilir. Figüratif dil, söylediği şeyi kastetmeyen dildir. Bir nesneye ilişkili kavramların başka bir nesneye aktarılabilmesi varsayımıyla, gerçek anlamlı kullanım sistemine kasıtlı olarak müdahale eder. Gerçekte arabalar bone takmaz. Erkekler gemi, zaman bir nehir değildir. Gece bir tas su değildir ve sabah da ona taş atmaz. Bu bakımdan metaforlar kelimeleri yerinden oynatır, gerçek anlamları dışına çıkarır, yeni ve yaratıcı imgeler oluşturur (Hawkes, 2018, s. 1-2). Figüratif dil kullanımının, çoğunlukla metaforik ve metonimik kullanımlara dayandığı ve çok anlamlılığın, doğası gereği figüratif olduğu söylenebilir (Dancygier & Sweetser, 2014, s. 4). Metafor, figüratif dilde bir imkân olarak, bir kelimeyi görünüşte farklı bir anlama sahip başka bir kelimeyle değiştirmek, bir fikri diğeriyle karşılaştırmak veya örtük bir analogi yaratmak açısından çeşitli şekillerde tanımlanabilir (Ritchie, 2013, s. 4). Gibbs'e (1994) göre insan bilişi temelde çeşitli şiirsel veya figüratif/mecazi süreçler tarafından şekillendirilir ve metafor, metonimi, ironi ve diğer mecazlar, gerçek zihinsel düşüncenin dilsel çarpıtmaları

olmayıp insanların deneyimlerini ve dış dünyayı kavramsallaştırdıkları temel şemaları oluşturur (s. 1). Metafor, bir deneyimsel alanın kısmen farklı bir deneyimsel alanla eşlenmesi ya da alana yansıtılması yoluyla oluşan bilişsel mekanizmadır. Böylece bir alan kısmen başka bir alan üzerinden anlaşılır. Anlatılmak istenen alan, hedef veya alıcı; eşlenen alan ise kaynak veya verici alandır (Barcelona, 2003, s. 3). Bu eşleşmede/yansıtılmada bir ana temadan, bir ana anlam odağından söz edilebilir. Kaynak alan üzerinden hedefin, hedef alanın bir ya da sınırlı sayıda yönü odağa alınır ve vurgulanır. Diğer bir ifadeyle hedef alan, kaynak alanla eşlenirken bağlam, eşlemeyi belirli özellikler üzerinden yapılandırır (Kövecses, 2003, s. 82). Denilebilir ki metaforlarda iki ayrı düzlem ya da kavramsal alan arasındaki işlem, seçme eksenine ilişkindir. Eşlemede, aynı zamanda seçme eksenine dayalı olarak belirli özellikleri odağa alma vardır (Uğur, 2014, s. 168). Bir başka ifadeyle yeni anlamlar üretmenin bir türü olarak metafor, yalnızca bir kaynak alandan hedef alana kavramsal bir ağın eşlenmesini içermez, aynı zamanda kaynak alanın uygun yönlerini seçerek bir alandan diğerine eşlemeyi mümkün kılan bir perspektif kaymasını da içerir (Bartsch, 2003, s. 49-51). ‘Zaman paradır (Vakit nakittir)’ metaforunda, ‘zaman’ın ‘para’ üzerinden anlamlandırılması doğal olarak bir seçme eksenini de içerir. Eşlemede hedef alan olarak ‘zaman’ın kaynak alana (para) göre anlamlandırılması ‘sınırlı olma’ ve ‘değerli olma’ özelliklerinin oluşturduğu ağ üzerinden gerçekleştirilir (Lakoff & Johnson, 2005, s. 30-31). Kısacası ‘metafor’, eşleme üzerinden bir şeyi çeşitli özellikleri itibarıyla başka bir şey açısından görmek veya konuşmaktır (Ritchie, 2013, s. 8). Metaforun gücü, bir fikir üretmeye uzanır; işlevi yalnızca açıklamak ya da detaylandırmak değildir (DiYanni, 2016, s. 71). Dolayısıyla metaforun özü bir tür şeyi başka bir şeye göre anlamak ve tecrübe etmektir. ‘Tartışma, savaştır.’ metaforunda kastedilen şey, tartışmanın savaşın bir alt türü olduğu değildir. Tartışma ile savaş farklı türden kavramlardır ve gerçekleştirilen eylemler de farklıdır. Fakat tartışma, kurulan ilişki üzerinden kısmen ‘savaş’a göre yapılır, dile getirilir ve anlaşılır. ‘Savaş’ın kısmen içeriği ve bazı eylemleri taşıma/yükleme ve aktarma işlemine göre ‘tartışma’yı anlaşılır kılma yolunda kullanılır. Böylece kavram, metaforik düzlemde bir yapıya kavuşur (Lakoff & Johnson, 2005, s. 26-27). O hâlde metafor; bir olay, durum ya da nesneyi daha iyi anla(t)mamızı sağlamak için, başka bir olay, durum veya nesne ile seçme eksenli bir eşlemeye dayalı olarak ilişkilendirme ve düşün(dür)me eylemine karşılık gelir.

İnsanlar görebildikleri, duyabildikleri, hissedebildikleri, tadabildikleri ve/veya koklayabildikleri olguları, göremedikleri olgulara kıyasla daha kolay anlayabilir ve kategorize edebilirler. İlk olguları somut kılan algılanabilirlik, ikincilerini ise soyut kılan algılanamazlıktır. İnsanlar soyut kavramlara hâkim olabilmek için onları sistematik olarak somut kavramlar açısından kavrarlar. Böylece hayat, zaman ve duygular gibi soyut kavramlar sistematik olarak somut olgular açısından anlaşılır (Forceville, 2009, s. 20). Örneğin ‘Aşk gıdadır.’ kavramsal metaforunun birincil işlevi, bir kavramı (aşk) başka bir kavram (gıda) açısından anlamaya yönelik bilişsel bir rol üstlenmektir. Bu tür kavramsal metaforlar, aşk gibi zor, karmaşık, soyut veya daha az tanımlanmış kavramları, ‘gıda’ kavramı gibi daha bilindik ve somut kavramlar açısından anlamaya çalıştığımızda ortaya çıkar (Gibbs, 1994, s. 6).

Metaforların temel özelliklerinden biri de ideolojiyle, ideolojik söylemle olan ilişkisidir. Metaforların düşüncüyü ve bilgiyi yapılandırmaları ve durum, olay ve olguların belirli bir yorumunu sunmak için kullanılmaları onları birer ideolojik dilsel öge yapar (Deignan, 2005, s. 13-23). Özgün, geleneksel ya da edebî olsun, metaforlar en

düşükten en yükseğe çeşitli seviyelerde ideolojik etki yaratma potansiyeline sahiptir (Goatly, 2007, s. 29.) Toplumsal yaşamla ilişkili olarak ideolojik boyut, dili kullanırken sürekli olarak yaratıcı, hayali bir faaliyette bulunmayı içerir. Sürekli biçimde kelimelerin anlamını genişletmek; metafor, kelime oyunu ve yorumlama gibi yollarla yeni anlamlar üretmek ve böylece, bilerek ya da bilmeyerek, başkalarıyla ve dünyayla olan ilişkilerimizi değiştirmek, zayıflatmak ya da güçlendirmekle meşgul oluruz. Toplumsal yaşam, iktidar ve örgütlenme, iktidar-toplum-güç ilişkileri ve iktidarın toplumsal ilişkileri sürdürme çabası gibi olgular; dili, ideolojik amaçlarla kullanmak doğrultusundaki yaratıcı ve imgesel eylemlerle birlikte ele almayı gerektirir (Thompson, 1984, s. 6). Denilebilir ki ideolojik söylem ve politik retorik oluşturmada metaforların önemli bir yeri vardır ve metaforlar ikna etmek için etkili birer retorik araçtır. Çünkü metaforlar, daha az bilinen şeyleri anla(t)mak için zaten bilinenleri aktararak çalışır ve bu nedenle önceden var olan bilgiyi harekete geçirir (Charteris-Black, 2011, s. 18). Metaforlar, diğer retorik stratejilerle birlikte ideolojinin temel taşıyıcılarındandır. İdeolojik söylemin yapılandırılmasında, politik retorik oluşturulmasında ve meşrulaştırılmasında işlevseldir (Charteris-Black, 2011, s. 49). Bu bakımdan metaforların ideolojiyle ilişkisi; dilin düşüncüyü ve gerçekliği nasıl şekillendirdiği, toplumsal yapıları ve ilişkileri nasıl inşa ettiği, kitleleri nasıl harekete geçirdiği, insanları ikna etmede nasıl bir güç olarak kullanıldığı gibi sorularla doğrudan bağlantılıdır. Metaforlar, retorik öge olarak yalnızca anlatımı süsleyen, etkileyici kılan ya da güçlendiren dilsel birimler değil, aynı zamanda ideolojik niyeti yapılandırma, belirli bir dünya görüşünü, düşüncüyü, değer sistemini sunma, kitleleri harekete geçirme, iktidar-toplum ilişkilerini pekiştirme, ikna etme, meşrulaştırma, gerçekliği şekillendirme vb. açılardan işlevsel unsurlardır. İktidar için yıldız, pusula; ekonomik kriz için deprem, fırtına; devlet için anne, baba gibi metaforları kullanmak politik retorik, ideolojik söylemin ve siyasal iletişimin inşasında metaforların yerini ve rolünü gösteren birkaç örnektir. İdeolojik söylem, siyasal iletişim ve politik retorikte düzen, disiplin, güç, demokrasi, kapsayıcılık, dayanışma, ilerleme vb. kavramlarla ilişkili olarak metaforların çok sık biçimde kullanıldığı görülür.

Dilin toplumsal ve ideolojik bir güç aracı olarak kullanılması, söylemin iktidar ve güç ilişkilerinde yapılandırıcı ve yönlendirici bir işlevi yerine getirmesi ve siyasal-politik söylemin çoğu zaman düşünmeyi biçimlendirmesi (Bourdieu, 1991; Foucault 2019) metaforların ideolojik işlevini ayrıca ele almayı gerektirir. Metafor, dil ve gerçeklik arasında derin bir ilişki vardır ve metaforlar, doğrudan gerçekliğin inşasıyla ilişkilidir. Bu bakımdan metaforlarla ilişkili olarak, epistemolojik ve ontolojik perspektifin yanı sıra ideolojik bir perspektifin olduğunu görmek ve toplumdaki güç ilişkilerini sürdürme veya bunlara meydan okuma aracı şeklinde kullanılma biçimlerine odaklanmak gerekir. Çünkü metaforlar, genellikle farkında olmadığımız ideolojik bir alt katmanı içerir (Goatly, 1997, s. 155-157). Bu bakımdan insanın kavramsallaştırmasının bir parçası olarak metaforların yalnızca hitabet, edebiyat veya sanatta sıkça görülen bir dilsel ifade olmadığını, deneyim alanlarını eşleştirme yoluyla politik/siyasal söylemde de önemli olduğunu ifade etmek gerekir (Chilton, 2004, s. 51-52). Metaforun bir nesneyi başka bir şey açısından görmeyi ve konuşmayı sağlaması ve bir nesneden diğerine kayan ve seçme ekseninde birden fazla göndermeyi bir nesnede yoğunlaştıran yaratıcı dönüştürümlere dayanması, söylem inşasında etkili biçimde kullanılmasını sağlar (Thompson, 1984, s. 200). Kısacası metafor seçimi ve kullanımının bilişsel sonuçlarının yanı sıra geniş

kapsamlı ideolojik sonuçları da vardır (Goatly, 1997, s. 76). Bu bakımdan diğer retorik stratejilerle birlikte metaforlar; söylem inşası, ideolojik niyetler, ideolojik yönsemelerin analizi ve yorumlanması, ikna edici dil kullanımı, meşrulaştırma, siyasal mitleri tespit etme vb. açılardan retorikğin nasıl kullanıldığını ve dilin yaratıcı ve imgesel gücünü gösterir. Eleştirel metafor analizi de bu doğrultuda bir metodoloji sağlar ve metaforların arkasındaki ideolojik amaç ve yönsemeleri ortaya koyar (Charteris-Black, 2011, s. 48-50). Sonuç olarak metaforların çoğu zaman ideolojinin temel taşıyıcılarından biri olduğunu, ideolojik söylem ve siyasal iletişimin inşasında çokça kullanıldığını ve politik retorikği oluşturma ve düşünceyi yapılandırma işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. Bu bakımdan edebiyat ve sanatta, sanatçının düşünce dünyasının, ideolojik yönsemelerinin ve siyasal tercihlerinin esere, dolayısıyla da hedef kitleye taşınmasında metaforların nasıl işlevsel kılındığını ve nasıl birer ideolojik araca dönüştüğünü irdelemek de eleştirel metafor analizinin önemli bir yönünü oluşturur.

Bu çalışmada, Attila İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* (1963) romanında, romana ad olarak da verilen 'kurtlar sofrası' metaforunun ideolojik yönsemelerin belirleyiciliğinde çok işlevli bir biçimde kullanıldığı düşüncesinden hareket edilmiştir. Bu doğrultuda kurtlar sofrası metaforu odağa alınmış ve bu metaforun dilsel ve düşünsel işlevleri incelenmiş, ideolojik temelleri irdelenmiştir. Kurtlar sofrası metaforunun, kullanım açısından metaforlarla ideoloji arasındaki ilişkiyi göstermede ikna edici bir örnek olduğu ve yazarın ideolojik yönsemelerini ve siyasal tercihlerini aktarma yolunda retorik bir birim işlevi gördüğü ortaya koyulmuştur.

Ben Sana Mecburum'dan Kurtlar Sofrası'na Metafora Dayalı Adlandırma

Figüratif düşünce ve dil tartışmalarının çoğu, edebiyat ve şiirin yorumlanmasıyla ilgilidir. Edebî metinler figüratif dil/mecazlı söyleyişler için en uygun yaşam alanı olarak kabul edilir (Gibbs, 1994, s. 2). Metaforlar ikame etme ve benzerliğe dayandığından şiirde metaforlar şiirsel fenomenlerin temelini oluşturur (Jakobson, 2003, s. 41-43). Bu nedenle şiirin dilsel yapıları üzerine yapılan değerlendirmelerin zorunlu uğraklarından biri figüratif dilin en temel imkânlarından biri olarak metaforlar üzerinedir (Cebeci, 2013). Figüratif dil, mecazlı söyleyişler şiir dili için önemli imkânlar sunar. Metaforların, insanların duygularına etki etme ve hayal güçlerini genişletme gibi büyük bir gücü vardır (Gemuhluoğlu, 2008, s. 143). Dilin gelişme potansiyeli anlam alanının genişlemesini sağlayan metafor, metonimi, ironi gibi uygulamalar aracılığıyla yeni durumlara, duygu, düşünce ve hayallere uygun ifadeler üretebilme imkânıyla doğrudan ilişkilidir (Daşcıoğlu, 2015, s. 167). Bu bakımdan şiir, dili itibarıyla metaforlar için başlıca kullanım alanlarından biridir (Tunç, 2020, 2022). Metaforların şiirsel ve edebî dilin temel öğelerinden oluşu, edebiyat eleştirmenlerinin edebî metinleri analiz ederken, metafor inşasını mümkün kılan analogik akıl yürütme süreçlerini tanımlama ve metafora dayalı dil kullanımının boyutlarını gösterme yönünde bir yaklaşım göstermelerini zorunlu kılar (Freeman, 2003, s. 254). Metaforlar edebî eserlerde ve özellikle şiirde özgün bir düşünce biçiminin oluşmasına hizmet ederken okura anlama kolaylığı sağlar ve estetik bir haz verir. Edebî eserde örtük olan derin yapıyı oluşturup söylemin tabakalaşmasını ve anlamın çoğalmasını sağlar. Dünyayı yeni bir gözle görmeye ve onu yeni baştan kurmaya kapı açar (Uçan Eke, 2019, s. 246). Şiir, hikâye, roman, tiyatro gibi pek çok edebî türde metaforlar çeşitli amaçlarla işlevsel biçimde kullanılır; kişiler, olaylar, zaman, mekân gibi öğeler kalıplaşmış ya da özgün çeşitli metaforlar aracılığıyla sunulur (Semino & Steen, 2008, s. 238-241). Metaforun dil ve edebiyattaki kullanım sıklığına bakıldığında dilin çoğu zaman metafor üzerinden yapılandığını söylemek mümkündür. Aslında dil,

tamamen metaforlar üzerine kurulmuş olmasa da kendini çokça metaforlar üzerinden ifade eder ve metaforları kullanarak ihtiyacı olan yeni unsurları üretir. Dolayısıyla metaforları çok kullanışlı bir anlatım aracı ve yapısal anlamda bir üretim aracı olarak tanımlamak mümkündür (Demirci, 2016, s. 330).

Bu bağlamda Attila İlhan'ın *Ben Sana Mecburum* (1960) adlı şiir kitabına adını veren "Ben Sana Mecburum" şiirinde geçen 'kurtlar sofrası' metaforu dikkat çekicidir. "ne vakit bir yaşamak düşünsem/bu kurtlar sofrasında belki zor/ayıpsız fakat ellerimizi kirletmeden/ne vakit bir yaşamak düşünsem/sus deyip adınla başlıyorum/içim sıra kıymıldıyor gizli denizlerin/hayır başka türlü olmayacak/ben sana mecburum bilemezsin" (İlhan, 1993, s. 102) dizelerinde 'kurtlar sofrası' metaforu, mekânı anlatmak, içinde bulunulan toplumsal yaşamı ve atmosferi açıklamak, bireyin soluduğu havayı vermek için kullanılan bir metafordur. Çelik, "Ben Sana Mecburum" şiirinde 'birey'in; aşk, sevgilinin yokluğu, yalnızlık, hayatın anlamsızlaşması, hüznün, ölüm, sevgiliye adanmışlık gibi duyguların iç içeliğinde gerilim dolu bir dünyası olduğuna dikkat çeker (1998, s. 206; 2006, s. 127). Şiirde bireyin gerilimli dünyasına etki eden, gerilimini besleyen ve bireyi mekânla ilişkisi üzerinden göstermeyi sağlayan başlıca öğelerden biri 'kurtlar sofrası' metaforudur. Kurtlar sofrası metaforuyla imgeselleştirilen mekân, bireyin ayaklarını bastığı yer olmanın ötesinde bireyin duygu ve düşünce dünyasını yapılandırıcı bir öğedir. Şiirde başlıktan itibaren 'mecbur olma' hâliyle ifade edilen, birey-sevgili ikili ilişki alanı, bireysel bir alandır. Bu bireysel alan, kurtlar sofrası metaforuyla sunulan mekânsal/toplumsal alanın çerçevelediği geniş alanın içine yerleştirilir. Dolayısıyla şiirde 'kurtlar sofrası' metaforu; bireysel alanı mekânsal/toplumsal bir alanın genişletilmiş perspektifinden sunma, toplumsal atmosfer yaratma, bireyin içinde bulunduğu ruhsal durumu verme ve soluduğu havayı gösterme, 'özne'nin gerilim dolu dünyasının altında yatan nedenleri ortaya koyma gibi işlevleri yerine getirir. Şiirde, içinde bulunulan koşulların zorluğu, 'özne'ye bir kurtlar sofrasında olmayı duyumsatır. Kurtlar sofrası metaforu, bireyin ayaklarını bastığı mekânı ve içinde bulunduğu toplumsal yaşamı, eşlemeye bağlı olarak 'kurtlar sofrası' kaynak alanı üzerinden 'zor, güvensiz, tekinsiz, acımasız, her an saldırıya ya da av olmaya açık, zayıf olanın/tökezleyeninin yem olduğu, kirli' bir mekân/yaşam olarak anlamlandırmayı öne çıkarır. Şiirin diğer bölümlerinde geçen şekliyle mekânın İstanbul olmasından dolayı kurtlar sofrası metaforunun kentleşme, büyük kentin karmaşası, kentli insanın yaşamı ve kente tutunma çabasına da göndermeler içerdiğini söylemek mümkündür. Bu bakımdan figüratif dilin imkânlarından yararlanılarak kullanılan kurtlar sofrası metaforu, konuşan-öznenin, sevgilisiyle kurmak ve yaşamak istediği dünyanın özlemine vermek için de aracı olur. İçinde yaşanan kurtlar sofrasının zor koşullarına rağmen ayakta kalınan, ayıpsız, kirlenmemiş, âdil, temiz bir dünya kurmak arzusu konuşan-özne için başlıca ülküdür.

Bu bakımdan şiirde mekânın imgeselliği, dolayısıyla da okura sunumu metafora dayalıdır. Mekânın hedef alan olarak 'kurtlar sofrası' kaynak alanıyla eşlenmesi, benzerlik ve karşılaştırma üzerinden 'kurtlar sofrası'na ait belirli özelliklerin mekâna aktarılması ve mekânın 'kurtlar sofrası' üzerinden anlamlandırılması/anaşılması söz konusudur. Şiirsel bir görüngü olarak kurtlar sofrası metaforu, mekânın imgeselleştirilmesi ve atmosfer yaratma işlevi görür. Konuşan öznenin mekânla yaşadığı çatışmayı ve sevgilisiyle bu mekânı/çatışmayı aşma çabasını da anlamlı kılar. 'Özne'nin sevgilisine hitaben kullandığı ve kendi penceresinden sevgilisiyle olan ilişkisini tanımlayıcı 'ben sana mecburum' ifadesi (şiire ad da olmuştur) kullanılan kurtlar sofrası

metaforu ile doğrudan ilişkilidir. ‘Kurtlar sofrası’nda ayakta kalmak ve bu sofradan sağ çıkabilmek, ayıpsız, kirlenmemiş, temiz bir dünya kurmak sevgilinin varlığı ve konuşan özneye verdiği güçle/tutunma güdüsüyle mümkün olacağından, kurtlar sofrası metaforu konuşan öznenin sevgiliye mecbur olma hâlinin nedenlerinden birini de açıklayıcı niteliktedir.

İlhan, “Ben Sana Mecburum” şiirinde, mekânı, dolayısıyla da içinde bulunulan toplumsal yaşam ve solunan atmosferi imgeselleştirmek için kullandığı ‘kurtlar sofrası’ metaforunu 1963 yılında yayımladığı romanına ad olarak verir: *Kurtlar Sofrası. Kurtlar Sofrası*, son sayfasına düşülen “Mayıs-Ağustos 1954 Şişli/Mayıs-Eylül 1961 Karşıyaka” (İlhan, 1963b, s. 248) şeklindeki notta da anlaşılacağı üzere yedi yıllık bir yazma sürecine dayanır. Roman, yazma sürecine eş biçimde 1950’ler Türkiye’sinden çeşitli toplumsal kesimlerin ve farklı sınıfların yaşamından kesitlerle Demokrat Parti dönemini konu edinir. Naci, romanda yer alan ‘ispat hakkı’ sözünden hareketle romanda olayların 1955 yılında geçtiğini tespit ettikten sonra, romanın 1961 Eylül ayında tamamlandığına dikkat çekerek İlhan’ın 27 Mayıs’ın sağladığı rahatlık içinde Demokrat Parti iktidarını kıyasıya eleştirme olanağı bulduğunu ileri sürer. Demokrat Parti ile iş çevrelerinin ilişkileri, uluslararası tröstlerle bakanlar arasındaki gizli ortaklıklar, vekillerin avantajlığı, partiye tüccarlar arasında mekik dokuyan insanlar, iş çevreleriyle vekillerin kurdukları ortaklıklar ve düzenler, nüfuz ticareti, toplumsal yozlaşma gibi hususlar üzerinden Demokrat Parti’ye yönelik eleştirilerin romanın ana dokusunu oluşturduğunu vurgular (2000, s. 435). Bu bağlamda, romana ad olan kurtlar sofrası metaforunun; retorik bir öge olarak ideolojik söylem düzleminde toplumsal, ekonomik, siyasal, politik, kültürel vb. boyutlara yaptığı göndermeler üzerinden dönem için genelleyici ve özetleyici bir nitelendirme ve temsil ile kullanıldığını söylemek mümkündür.

Kurtlar Sofrası romanını, şairin şiirsel imgeleminden bir yansıma olarak değerlendirmek gerekir. İlhan, kurtlar sofrası metaforuna dayalı olarak *Ben Sana Mecburum*’da yarattığı şiirsel mekân imgesini ve toplumsal atmosferi *Kurtlar Sofrası* romanında genişleterek ve romanın kendine özgü karakter yaratımı ve sunumu, kişiler arası ilişkilerin yapılandırılması, mekân tasarımı, atmosfer yaratma, diyaloglar, sinematografik anlatım vb. dinamiklerini harekete geçirerek yeniden yapılandırır.

Kurtlar sofrası metaforu, *Kurtlar Sofrası* romanında da “Ben Sana Mecburum” şiirindeki anlam üretme potansiyeli ve işlevselliğiyle kullanılır. *Kurtlar Sofrası* romanında da mekân “Ben Sana Mecburum” şiirinde olduğu gibi İstanbul’dur. 1950’ler Türkiye’sindeki toplumsal yaşamı ve bireylerin üzerinde durdukları toplumsal zemini vermek için seçilen kurtlar sofrası metaforu, romana ad olması açısından “Ben Sana Mecburum” şiirine göre ‘dönem’i/‘mekân’ı daha çok önceleme işlevi görür. *Ben Sana Mecburum*’da ‘birey’ ve özneler arası ilişkiler öne çıkarken mekân, özneler arası ilişkileri, bireyin hayata bakışını, duygu durumunu ve hayallerini açıklayıcı noktada işlevsellik kazanır. Bu bakımdan *Ben Sana Mecburum*’da başlı başına mekânın, dolayısıyla da toplumsal yaşamın ve dönemin panoramik görüntüsünü çizme amacının öncelenmesinden bahsedilemez, dönemsel çerçeve kişilere göre geri planda kalır. Oysaki *Kurtlar Sofrası* romanında yazma amacına bağlı olarak İstanbul merkezli olarak 1950’ler Türkiye’sinin panoramik görüntüsünü verme, toplumsal yaşamı yansıtmaya, dönemin sosyal, ekonomik, siyasal, politik vb. dinamiklerini gösterme edimi doğal olarak mekânı/dönemi öncelemeyi gerekli kılar. Bu durum, kurtlar sofrası metaforunun romana ad olarak verilmesini beraberinde getirir. Romanda kurtlar sofrası metaforu, yapılandırıcı bir öge olarak kurguyu inşa edici bir çerçeve yaratır. Kurtlar sofrası metaforunun

çerçevelediği alanda karakterler, mekân, zaman, mekân-insan ilişkisi, özne-özne ilişkisi, atmosfer yaratma vb. öğelerle ilişkili olarak ideolojik yönsemeler, metnin önemli bir yönünü teşkil eder. Romanda 'kurtlar sofrası' yalnızca doğrudan göndermede bulunduğu mekân ve zaman ögesi ile değil, kişiler ve aralarındaki ilişkiler itibarıyla da yapılandırıcı bir işlev görür. 'Kurtlar sofrası', yazma amacına bağlı olarak ideolojik yönsemelerin ve siyasal tercihlerin belirleyiciliğinde, çeşitli kesim ve sınıflarıyla gösterilmeye çalışılan Demokrat Parti döneminin (1950'ler Türkiye'si) ve İstanbul merkezli olarak memleketin içinde bulunduğu durumun anlatımı için kullanılır. Yazma ediminin altında yatan toplumsallık, dönemi çeşitli boyutlarda gösterme çabası, mekânın ve toplumsal atmosferin öncel ve yapılandırıcı bir işlevle ele alınmasında ve kurgunun mekânı/toplumsal yaşamı gösterme üzerine inşa edilmesinde etkili olur. Romana verilen 'Kurtlar Sofrası' adıyla mekâna/döneme yapılan gönderme ve oluşturulan metafor, figüratif dilin imkânları doğrultusunda mekân ve mekân-insan ilişki çerçevesinde çizilen dönem resminin temsili niteliğindedir. *Kurtlar Sofrası*'nda "Ben Sana Mecburum" şiirinde olduğu gibi mekân olarak İstanbul'un seçilmesi; kurtlar sofrası metaforunun, bilinçli bir tercihin ürünü olarak döneme dair geniş boyutlu göndermelerle birlikte kent kendine özgü sosyal yapısı, kentleşme, büyük kentin karmaşası, kentli insanın yaşamı ile kente tutunma çabası gibi olgulara da göndermelerde bulunmayı sağlar. *Kurtlar Sofrası*, ele alınan dönemin genel görünümünü vermek kadar 'kent'e ve 'kent yaşamı'na kapı açmaya da karşılık gelir. "Ben Sana Mecburum" ile *Kurtlar Sofrası*'ndaki kenti yazma eyleminin İlhan'ın bilinçli bir yönelimi olduğuna ve sanatçının bu eylemi Türk edebiyatında yeni bir yol açma çabası içinde gerçekleştirdiğine sanatçının kendi ifadelerinde rastlıyoruz. İlhan, Zeynep Aliye'nin kendisiyle yaptığı uzun söyleşide, Türkiye'de kentleşmenin hızlı gelişmesine eş biçimde Türk edebiyatında 'metropol şiiri' ile 'metropol romanı' yolunda ilk ürünleri kendisinin verdiğini ve bu doğrultuda bir yol açtığını söyler (Aliye, 2001, s. 30).

'Kurtlar sofrası' içerdiği anlam ve çağrışımlar itibarıyla belirli bir ideolojik yönsemeye ait göndermeleri en açık biçimde temsil etme potansiyeline sahip bir metafordur. İlişkilendirildiği herhangi bir mekân, dönem ya da alana yönelik olumsuzlayıcı düşünsel ve dilsel süreçleri kendiliğinden harekete geçirir. Bu da 'kurtlar sofrası' metaforunun ideolojik söylem inşa etmedeki potansiyelini gösterir. *Kurtlar Sofrası* romanında kurtlar sofrası metaforunun ideolojik temellerine yönelik çözümlemeye söylenebilecek temel noktalardan biri, bu metaforun yalnızca yazarın kendi eseri için ad olarak kullandığı bir metafor olmakla kalmadığıdır. Kurtlar sofrası metaforu, aynı zamanda romanın başkişisi Mahmut Ersoy'un bakışı, görüşü ve düşünce dünyasının mahiyetine dair de bir temsiliyet arz eder. Bu bağlamda romanda kurtlar sofrası metaforunun iki yönlü bir kullanımı olduğunu görürüz. Birincisi kurtlar sofrası metaforu, romanın adı olarak, inşa edilen politik söylemin yapılandırıcı ögesi biçiminde yazarın Demokrat Parti dönemine yönelik olumsuzlayıcı bakış açısını ortaya koyar ve ideolojik yönsemelerinin taşıyıcısı olur. Okura, yazarın ideolojik yönsemeleri ve siyasal tercihleriyle ilgili bir değerlendirme yapma imkânı sunar. İkinci olarak ise Mahmut'un ağzından dökülen bir metafor şeklinde, onun, içinde bulunduğu dönemi nasıl gördüğüne dair bir adlandırmaya karşılık gelir. Mahmut Ersoy'un da Demokrat Parti dönemine dair bakış açısı eleştirel, olumsuz ve reddedicidir. Yazar ile karakter arasında fikrî açıdan ve bakış açısı, dünya görüşü ve ideolojik yönsemeler itibarıyla bir örtüşme söz konusudur. Mahmut Ersoy, İlhan'ın düşüncelerini okura taşıyan, 'yansıtıcı bilinç' niteliğindedir.

İlhan, Mahmut Ersoy'un 1950'ler Türkiye'sine dair düşüncelerinin bir nevi taşıyıcısıdır. Bu durum kurtlar sofrası metaforunun hem yazar hem de romanın başkışısı tarafından aynı içerik ve göndermelerle kullanılmasında belirgin olarak kendini gösterir. Dolayısıyla romanda kurtlar sofrası metaforu, ideolojik söylemin en temel ögesidir.

Kurtlar Sofrası, İlhan'ın 1950'ler Türkiye'sini çeşitli açılardan gösterme, bu dönemin sosyal, ekonomik, siyasal, politik vb. yönlerden panoramasını çizme ve basın-yayın, iktidar ve iş çevreleri, politikacılar, bürokratlar, yerli ve yabancı sermaye odakları, vurguncular, türedi zenginler, sanatçılar, lümpenler, gece hayatı müdavimleri vb. kesimleriyle birlikte toplumsal yaşamı geniş bir düzlemde sunma çabasıyla izah edilebilir. Bu çabaya bağlı olarak dönemin sanatçının gözünden nasıl görüldüğü, romana da ad olarak verilen kurtlar sofrası metaforunda anlamlı hâle gelir. Kurtlar sofrası metaforu, sanatçının yazma edimini belirleyen amaçsallık ve ideolojik yönsemeler doğrultusunda, Demokrat Parti dönemindeki toplumsal yaşamın ve ülkenin panoramik manzarasının özetleyicisi bir dilsel birim olarak kullanılır. Böylece bu dilsel birim, sanatçının döneme yönelik bakış açısını veren ve dönemin toplumsal yaşamını şekillendirici başlıca âmil olarak iktidarın sosyal, ekonomik, iktisadi, bürokratik vb. politikalarına yönelik eleştirel ve yargılayıcı ideolojik bir aygıt olarak işlev görür. Naci, Attila İlhan'ın yazma amacıyla ilişkili olarak *Kurtlar Sofrası*'nin dayandığı düşünceyi şöyle açıklar:

Attila İlhan, Demokrat Parti'nin altın çağının sona erdiği, baskı döneminin başladığı yıllar Türkiye'sinden toplumsal bir kesit vermek, Demokrat Parti iktidarının niteliğini belirterek eleştirisini yapmak, Cumhuriyet Halk Partisi'nin geçirdiği değişimleri çözümlmek, sosyalistlerin yanlışlarını, sosyalizmin ülkemiz için bir ham hayal olduğunu vurgulamak ve Türkiye için kurtuluş yolu göstermek istiyor *Kurtlar Sofrası*'nda (1963/1964). Ve Atatürkçülükte buluyor bu kurtuluş yolunu (2000, s. 435).

Attila İlhan, *Kurtlar Sofrası*'nda Demokrat Parti dönemini, odağa alıp geniş bir perspektifte sunmaya çalışırken bu dönemi öncesinden soyutlanmış bir çerçeve içine yerleştirmez. 1950'lerin ikinci yarısını odağa alırken bu dönemi öncesine de birlikte vermeye ve dinamik bir anlatımla Millî Mücadele yıllarından başlayarak bu dönemin nasıl bir tarihsel akış içerisinde ortaya çıktığını göstermeye çalışır. Osmanlı Devleti'nin sona erdiği, yeni Türk devletinin kurulduğu dönemden 1950'ler Türkiye'sine toplumsal, ekonomik, siyasal, politik, kültürel vb. alanlarda geçirilen aşamalara ve Cumhuriyet döneminde tarihsel sürecin nasıl evrildiğine dair bir bakış açısı sunma amacı romanın fikrî zeminini oluşturur. Bu fikrî zemin başta Mahmut olmak üzere, Hüsnü Faik, Ümit, Avukat Sadık gibi karakterlerin konuşmaları veya yazıları aracılığıyla hem içinde bulunulan döneme hem de öncesine dair değerlendirmeler olarak okura sunulur. Zaten İlhan, dönem romanı oluşturmak ve Türk toplumunun toplumsal topoğrafyasını vermek için İmparatorluğun dağılışıdan başlayıp Kurtuluş Savaşı'ndan geçerek demokrasi dönemine gelen ulusal demokratikleşme sürecinin ve bunun yarattığı çeşitli toplumsal ve bireysel yansımaların dökümünü yapmak gerekliliğine dikkat çeker (2002, s. 222). *Kurtlar Sofrası*'nda bu tarz bir yazma amacının gerçekleştirildiğini şöyle ifade eder:

Gerçekten de ondan sonraki ilk romanım *Kurtlar Sofrası*, kendinden öncekilerden bu özelliğiyle ayrılır: Birden bu eserde, hayatlarının başlangıç dönemleri Meşrutiyet'te, hatta Mutlakiyet'te geçmiş kişilere rastlarsınız; türlü toplumsal çelişkiler ve çatışmalar içerisinde bir mücadeleyi sürdürüp getirmektedirler. Bu mücadele Kurtuluş Savaşı döneminden geçmiş, orada çok belirli bir içerik kazanmış, savaş sonrasında da siyasal çatışmalar olarak kendini göstermiştir.

Kurtlar Sofrası'nın dokuması, sanırım üzerine oturmayı planladığım *Aynanın İçindekiler*'in geniş kadrosunu taşıyabilmesi amacıyla onca geniş tutulmuş, Türk toplumunun son elli yıllık sorunları orada 'vazedilmiştir.' (...) Dikkatli okur fark etmiştir, *Kurtlar Sofrası*'nda Gazeteci Hüsnü Faik, Menderes diktasının son dönemlerindedir ama, gerçekte ta Rumeli'den İttihat ve Terakki günlerinden başlayan bir gelişme sürecinin bir aşamasını yansıtır. Romanı okurken, hem adamın Menderes'e karşı verdiği mücadeleyi izleriz, hem de sözgelisi Mustafa Kemal Paşa ile Ankara Hükümeti dönemindeki tavrını (İlhan, 2002, s. 223-225).

İlhan, *Kurtlar Sofrası*'ndaki bu tarz bir yazma ediminin roman türüne dair genel yaklaşımının bir yansıması olduğunu ve diyalektik öyküleştirmede, romancının bir insanı ya da bir dönemi değil de iç çelişkileriyle ve dinamik olarak bir süreci anlatması gerektiğini, kendisinin de bunu yapmaya çalıştığını ifade eder (2002, s. 224).

Romanda sinematografik anlatımın imkânlarıyla çok yönlü biçimde gösterilmek istenen 'kurtlar sofrası'nın tam ortasında yer alan kişi Birlik Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Mahmut Ersoy'dur. Mahmut Ersoy, kurtlar sofrasında acımasızca av olur ve kurtlar sofrasından sağ çıkamaz, öldürülür. Millî Mücadele yıllarında Hüsnü Faik tarafından Kuvayımillîye ruhunun temsilcisi olarak çıkarılan Birlik sonraki dönemlerde de aynı ruhla hareket etmiştir ve millet menfaatini her şeyin üstünde tutan bir çizgide yayın hayatını devam ettiren bir gazetedir. Birlik gazetesinin nasıl bir gazete olduğu, Hüsnü Faik'in kendine döndüğü, hatıralara daldığı ve içsel konuşmalar yaptığı bir sahnede şöyle dikkate sunulur:

Birlik, İstanbul'un istirdadına kadar orada ve bin bir meşakkat içinde çıktı; daima Mustafa Kemal Paşa'nın ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çizdiği yolda ateşli bir hakimiyet-i millîye taraftarı olarak neşriyat vazifesine devam etti. (...) Hâlbuki biz millet hakimiyetine müstenit bir cumhuriyetin, bizzat Gazi'nin ifadesiyle siyaseti millî, halkçı ve iktisatçı bir devletin tesisine tevessül etmiştik. Bu arada bir inkılap mücahidi olarak Birlik de üstüne düşeni yaptı. Birlik, bu! Tarihi bir gazete bu (İlhan, 1963a, s. 68).

Mahmut Ersoy; çalıştığı gazetenin ruhunu taşıyan, fikri dünyası Birlik gazetesinin kimliğiyle örtüşen, aydın ve aksiyoner bir karakterdir. Mahmut halkçı, toplumcu, milletperver, inkılapçı, Kuvayımillîyeci ruhunu Kemalizm ve sosyal demokrasi düşünceleriyle birleştiren bir gazetecidir. Mahmut düşünce dünyasının tazyiki, çalıştığı gazetenin yayın çizgisi ve gazeteciliğin getirdiği araştırmacılıkla bir yolsuzluk/vurgunculuk olayının üzerine gider. Hükümetin açtığı bir ihaleye Kolaylık Yapı İnşaat Şirketi girmiş, kazanmış ve inşaatı yapmıştır. Mahmut, araştırdığı inşaat işiyle ilgili olarak ihalede, inşaat ve inşaatın kabulü sırasında gayrikanuni işlerin cereyan ettiğini tespit eder ve birtakım belgelere ulaşır. Halkın aldatıldığını, hazinenin dolandırıldığını anlatan neşriyatlar yapar. Kolaylık Yapı İnşaat Şirketi bir paravan şirkettir. Başka firmalar vurgun/yolsuzluk için uydurma bir şirket kurmuşlar, kendi hesaplarına bu gölge şirketi ve adamlarını kullanmışlardır. Mahmut yapılan yolsuzluğun arkasındaki isimleri ifşa etmek ister. Bu nedenle yolsuzluk hakkında bilgilere ulaşacağı bir adamın (Sezai Yazmacı) peşindedir ve İzmir'e gitmek için vapurla yola çıkar. İzmir'e gidmeden vapurda canice öldürülür. Mahmut'un öldürülmesinde azmettirici, sevgilisi Ümit'in babası, iktidar çevreleriyle ve bürokrasiyle yakın ilişkileri olan, iş insanı Zihni Keleşoğlu'dur.

İlhan, toplumsal gerçekçi bir sanatçı olarak Türk edebiyatındaki ana akım toplumcu çizgiden farklı olarak yeni toplumsal temaları içeren eserler ('metropol şiiri' ve 'metropol romanı' gibi) verdiği dikkat çeker. Eserlerinde toplumsal dokuyla birlikte mutlaka

nirengi karakter(ler)in yer aldığını, bireysel yaşamlara kapı açıldığını, ‘Böyle olmamalı, öyle olmalı.’ gibi mesajların çok gerilerde verildiğini ifade eder (Aliye, 2001, s. 30-31). *Kurtlar Sofrası* da bu tür bir yazma biçiminin ürünüdür. Romanda ‘bireysel’ ile ‘toplumsal’ arasında denge kurmak, bireysel alan ile toplumsal alanın iç içeliğini oluşturmak amacıyla döneme dair çizilen resmin tam ortasına Mahmut Ersoy bir figür olarak yerleştirilir ve odağa alınır. Kurtlar sofrası metaforu dönemi, toplumsal alanı ve atmosferi imgeleştirirken Mahmut Ersoy’u bu sofranın ortasındaki ‘av/kurban’ olarak resmeder. Böylece kurtlar sofrası metaforu, bu çerçevedeki bir yazma amacının da hayata geçirilmesi yolunda önemli bir işlevi yerine getirmiş olur. Mahmut, Ümit ile arasında geçen bir konuşmada 1950’lerde ülkenin içinde bulunduğu durumu, dönemi ve toplumsal atmosferi vermek amacıyla muhalif duruşunun ve aksiyoner kimliğinin de bir yansıması olarak ‘kurtlar sofrası’ metaforunu kullanır. Ülkenin bir kurtlar sofrasına dönüştüğünü ve böyle bir durumda isyan etmenin hak olduğunu savunur:

-Bu böyle yürümez, Ümit! dedi. Bir şeyler yapmayı düşünmek yeter, artık bir şeyler yapmak lazım. Gerekirse tehlikeli, hatta ümitsiz fakat sonrakilere örneklik edebilecek elle tutulur, gözle görülür hareketler! Onlar duruyorlar mı baksana! Çatal dişleri, çamurlu burunlarıyla kurtlar gibi her şeyi göze alarak saldırıyorlar. Ete kemiğe ve suya. Her şey onların pençeleri arasında kalıyor ve kirleniyor. Memleket bir kurtlar sofrasına döndü. Bu vaziyet karşısında senin benim yapabileceğimiz...

Fakat asıl en önemli sözünü Ümit’i usulca öptükten sonra dudaklarını kulağına yaklaştırıp gizli bir aşk sözü gibi fısıltıyla söylemişti:

-Memleket bir kurtlar sofrasına döndü mü, isyan haktır (İlhan, 1963b, s. 243).

Romanın son sahnesi de bu açıdan dikkate değerdir. Bu sahne, Mahmut’un ülke menfaatlerini her şeyin üstünde tutan idealizmini benimseme ve taşıma yolunda Ümit’in geçirdiği değişimi göstermek ve sonrasında taşıyacağı kararlılığı ortaya koymak için sunulan bir sahne olarak değerlendirilebilir. Bu sahneyle birlikte romanın ideolojik art alanına dair göndermeleri olan “Memleket bir kurtlar sofrasına döndü mü, isyan haktır.” sözü yinelenir: “Ümit, Sirkeci Garı’nın ışıklı saatine baktı. Yarı geceyi çoktan geçmişti. Otomobile binerken Mahmut’un sözlerini çelik çekirdekli bir mermi dizisi gibi gözleriyle gördü: -Memleket bir kurtlar sofrasında döndü mü, isyan haktır.” (İlhan, 1963b, s. 248).

Yukarıda ifade edildiği üzere İlhan’ın toplumsal gerçekçi sanat anlayışı ve roman türüne yaklaşımının (romanda bir dönemin değil de iç çelişkileriyle ve dinamik olarak bir sürecin anlatılması) bir sonucu olarak *Kurtlar Sofrası*’nda yalnızca Demokrat Parti değil, İnönü dönemi Cumhuriyet Halk Partisi eleştirisi de yapılır. Atatürk sonrası, CHP’nin Cumhuriyet’in fikri temellerinden ve ülke gerçeklerinden uzaklaşıp faşizme doğru kayan bir iktidar kurduğu ileri sürülür. Kurtlar sofrası metaforuyla verilen DP dönemini İnönü dönemiyle birlikte düşünmek gerektiği ve ülkenin bir kurtlar sofrasına dönüşmesinde DP iktidarıyla birlikte İnönü döneminin de büyük payı olduğu savunulur. İlhan’a göre kurtlar sofrasına dönen memleketin içinde bulunduğu durum, tarihsel bir sürecin ürünüdür ve köklerini İnönü döneminde aramak gerekir. İlhan, bu doğrultudaki değerlendirmelerini pek çok yazısında dikkate sunar ve Cumhuriyet tarihinde Atatürk dönemini her yönüyle olumlarken Atatürk sonrası dönemi, halkçı ve ulusalcı politikarlardan uzaklaşılması ve (aydınlar üzerinde) baskıcı bir yönetim tarzı oluşturulması açısından olumsuzlar ve eleştirir. İlhan, bu yöndeki düşüncelerini *Gerçekçilik Savaşı*’nda şöyle dile getirir:

Ne günlerdi onlar, nasıl da unutuluyor?

Savaş yıllarının mı (1939-45), savaşı izleyen on beş yılın mı (1945/60) daha yıldırıcı olduğunu, sık sık düşünürüm. 1940 ile 1960 arasını acımasız bir dikta, yaman bir yoksulluk ortamında geçirdiğimizi söylemek, çok mu yanlıştır? Savaş ‘soğuk’ savaşı izlemiş, -kim demokrasiye geçildiğini iddia ederse etsin-, kahredici bir aydın kıyımı sürüp gitmiştir. (...) 1946’dan itibaren, sözde ‘çok partili çoğulcu demokrasi’ye geçilmiş, oysa bu türden bir demokrasinin en doğal gereği sosyalist

partiler, işçi sendikaları, gençlik örgütleri, hatta edebiyat dergileri, acımasızca ezilmiştir (1980, s. 7).

Gerçekçilik Savaşı'nda İnönü dönemi için doğrudan "Faşizan İnönü (CHP) diktası" (1980, s. 9) ifadesi kullanılır. Attila İlhan, toplumsal gerçekçi bir edebiyat anlayışını savunurken edebiyatta gerçekleştirilmeye çalıştığı toplumu ve Mustafa Kemalci düşünceye dayanan özgün ulusal bileşim fikrini yaşamın her alanı için bir gereklilik olarak görür. Anadolu İhtilali'nin, Mustafa Kemal devrimciliğinin, Türk sosyalizminin, çağdaş uygarlık düzeyine çıkma idealinin bu özgün ulusal bileşimi oluşturuca başlıca öğeler olduğunu ifade eder (1980, s. 14). İlhan, *Aydınlar Savaşı*'nda Mustafa Kemal hareketinin İnönü iktidarından itibaren dondurulduğuna dair değerlendirmelerini şöyle ortaya koyar:

Mustafa Kemal hareketi, radikal bir demokrasi hareketiydi. Bir tür Jakobin'lik hiç kuşkusuz laikliği, halk egemenliğini içeriyordu, tarih sahnesine çıkışıyla da tam bağımsızlıkçı, emperyalizme karşı bir hareketti. Bizim kuşağımız, bu hareketin, İnönü iktidar olduktan sonra dondurulduğunu, 1938'den itibaren eski Tanzimatçı Batıcılığına doğru kaydırıldığını yaşamıştır. Bizim gözümüzde İnönü bir diktatördü, Kuvayı Milliye ve Müdafaa-i Hukuk atılımcılığını durduran, o zamanki deyişle Türkiye'de bir 'Perikles' dönemi başlatarak kültürel bir kalkınmanın başını çeken bir diktatör (2004a, s. 23-24).

İlhan, romanlarına yansıyan başlıca amaçlardan birinin Mustafa Kemal düşüncesini ve eylemini İnönücülüğün ona eklediği uyduruk yorum ve kurumlardan ayıklayıp araştırmak, tartışmak ve ortaya koymak olduğunu ileri sürer. Bu tür bir eylemselliğinin 1950 yıllarına uzandığını; okurların *Kurtlar Sofrası*, *Bıçağın Ucu*, *Sırtlan Payı*, *Yaraya Tuz Basmak* gibi romanlarında buna dair kanıtlar bulabileceğini ifade eder (2004b, s. 54). Selim İleri'yle yaptığı uzun söyleşide, *Kurtlar Sofrası*'nın 1950'lerde Mavi'yle başlayan hareketle Türkiye'de toplumcu bir edebiyatın Marksist-Kemalist bir buluşma içerisinde nasıl örgütlenebileceğini araştırdığı ve esaslarının, ideolojik temellerinin neler olması gerektiğini tespit etmeyle uğraştığı dönemde verildiğine dikkat çeker (İleri, 2002, s. 182).

Bu bağlamda denilebilir ki *Kurtlar Sofrası*'nda Mahmut Ersoy, düşünce ve eylemleriyle Attila İlhan'ın fikri ve ideolojik yönsemelerinin taşıyıcısı ve yansıtıcısı olan bir karakterdir. 'Yansıtıcı bilinç' özelliği gösteren Mahmut Ersoy yazılarında, konuşmalarında ve ölümünden sonra Ümit'in ulaştığı notlarında Mustafa Kemalci düşüncenin merkezde yer aldığı ve Mustafa Kemal devrimciliğinin sosyalizm, sosyal demokrasi ve halkçılık gibi fikirlerle sentezlendiği özgün bir ulusal bileşim fikrinin peşinde koşar ve bu yönde bir teoriyi tanımlamaya çalışır. Örneğin, Mahmut'un ölümünden sonra Ümit, onun yaşadığı pansiyona gider. Etrafa dağılmış kitapları, dosyaları, gazete kupürlerini derleyip toplamaya çalışırken Mahmut'un yazdığı notları görür ve okur. Bu notlar arasındaki birkaç satırlık yazı dikkat çekicidir: " 'Kapitalizme ve emperyalizme karşı sây esasına dayanan halkçılık Mustafa Kemal devrimciliğini sonunda radikal bir sosyalizme götürmez mi?' Daha aşağısına kurşun kalemle bir cümle daha eklenmiş. 'Hele devletçilik vasfı göz önünde tutulursa!' " (İlhan, 1963b, s. 20).

Romanda, başta Ümit olmak üzere, çevresindeki insanlarla konuşmaları aracılığıyla çok sık olarak Mahmut'un düşünce dünyası, Türkiye'ye yönelik düşünceleri ve Türkiye için öncelikli yapılması gerekenlere dair tespit ve değerlendirmeleri okurla paylaşılmış olur. Bu tür düşünsel konuşmaların içeriğinin İlhan'ın düşünce dünyasıyla örtüşüyor olması, Mahmut'un bir karakter olarak İlhan'ın düşüncelerini okura taşıyan bir 'yansıtıcı bilinç' olmasıyla izah edilebilir.

Ümit gülümsemişti: -Yani önce demokrasi, demişti, sonra sosyal demokrasi.

Mahmut: Mümkün olursa ikisi birden, diye cevap verdi. İki birden ve bir arada. Mümkün olduğu kadar da çabuk ve garantili.

Ümit gökyüzüne baktı. Yağmurun akşama doğru geleceğini düşündü:

-Sosyalizme çok yakın bir yerdesin Mahmut, dedi.

Oysa Mahmut pörsük gözlerinin kuytularında şiddetli elektrik çakıntılarıyla ağır ağır, okunması güç bir kitaptan okur gibi:

-Bilmem, dedi, öyle mi? Bir bakıma Mustafa Kemal'in yanı başındayım (İlhan, 1963b, s. 79).

Romanda, aşağıya aldığımız anlatıma benzer anlatımı içeren pek çok bölüm vardır. Mahmut'un araştırmacı gazeteciliği, aksiyoner kimliği ve idealizmi onu ülkede gördüğü yanlışları göstermek doğrultusunda bir eylem içinde tutmuştur.

Mahmut yazıyordu. Demokrasi teşebbüsünün büyük ve rezilce bir ticari vurgun şeklinde soysuzlaştığını; alınlarında banknot damgası taşıyan birtakım yüzü akmuş kimselerin hayale gelmeyecek fırıldaklar çevirerek, bu vurgundan akılları durduran kârlarla çıkmaya çalıştıklarını! Milletlerarası tröstlerle bakanlar arasında gizli ortaklıklar bulup çıkarmıştı. Her kurulan ticari şirketin bir ucuyla siyasi nüfuzla değiştiğini söylemiş; banka, borsa, kredi faaliyetlerinin gerisinde doymak bilmez bir sonradan görme oburluğunun bütün ülkeyi kendi çıkarına işletmek için yeni yeni düzenler kurduğunu anlatmaya gayret etmişti (İlhan, 1963b, s. 78).

Mahmut'un eleştirileri yalnızca Demokrat Parti ile sınırlı değildir. Konuşma ve yazıları İnönü dönemi için de pek çok eleştiri içerir. Mahmut, memleketin bir 'kurtlar sofrası'na dönüşmesinde, tümüyle Atatürk dönemi sonrası politikaların etkili olduğu düşüncesindedir. 1950'ler Türkiye'sine yönelik değerlendirmelerinde Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Millî Mücadele Dönemi'nden başlayarak 1950'lere gelen sürecin irdelenmesi söz konusudur. İçinde bulunulan dönemin öncesiyle birlikte ele alındığında toplumsal, ekonomik, siyasal, politik, kültürel vb. alanlara yönelik daha sağlıklı değerlendirmeler yapılabileceği, Türk toplumunu geleceğe taşıyacak dinamiklerin geçmiş ve an ile birlikte düşünüldüğünde daha isabetli bir yol haritası çizilebileceği düşüncesindedir. Bu bakımdan Mahmut Ersoy'un konuşma ve yazıları -tıpkı Attila İlhan'ın yazıları gibi- Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak 1950'lerin ikinci yarısına kadarki sürece dair mülhazaları içerir. Bu doğrultuda tarihsel, toplumsal, felsefi, ideolojik vb. değerlendirmelerinde Atatürk sonrası politikalara yönelik sert eleştiriler getirir ve İnönü dönemi CHP'si ile DP dönemini topyekûn reddeder. Atatürk sonrasında Kuvayimillîye ruhunun, Mustafa Kemal hareketinin, inkılapçılığın, halkçılığın, toplumculuğun ve ulusalcı politikaların devam ettirilmediğini savunur, baskıncı yönetim anlayışıyla aydınların kıyımına uğradığından bahseder.

-Bak Ümit, 46'daki mücadelenin özelliği ne? Millet yine, tıpkı Kuvayı Millîye zamanında olduğu gibi cephe halinde harekete geçiyor. Oysa diktanın devrilmesinden sonra iktidara sözüm ona liberaller geçiyorlar; aslında, ölçüsüz kazanç imkânları arayan tüccar ve sanayici çevreler, 'Toprak Kanunu'nu o yumuşak hâliyle bile sevmeyen toprak ağaları, bunlar. Bilmem paralelliği gösterebiliyor muyum? İnkılabı ilk hamlede bürokratlar ve ağalar soysuzlaştırmışlardı. Bu defa söze artık kendilerini güçlü hissedenden ticaret ve sanayi çevreleri karışıyor. Ağalarla birlikte iktidara yerleşince devlet düzeni onların çıkarına işlemeye başlıyor artık. İnkılap bir ihanete daha uğruyor. Bir daha soysuzlaşıyor. (...) Millet diktatörlüğü devirdi ama iktidara yine kendisinden uzak bir teşkilatı getirmiş oldu. Belki yakın görünen. Fakat yakınlığı sözde. Uzaklığı çıkarında (İlhan, 1963a, s. 233-234).

Hızlan'ın Attila İlhan romanları için yaptığı tespiti burada zikretmek gerekir. Hızlan'a göre İlhan, romanlarında, yarattığı karakterler aracılığıyla ideolojik yönsemelerini, siyasal tercihlerini ve Cumhuriyet rejimi konusundaki düşüncelerini fazlaca dile getirir. İlhan'ın milliyetçiliğini Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki ulusalcılık anlayışı biçiminde tanımlamak mümkündür. Mustafa Kemal'i merkeze alır ve Cumhuriyet ideolojisini onun düşünceleri üstüne oturtur. Gazi Mustafa Kemal'in izinde yürünmediği, yol ayrımına girildiği ve aydınlarla yönelik faşizan bir tutum sergilendiği için İnönü'yü eleştirir (2006, s. 357-358). Naci, İlhan'ın *Kurtlar Sofrası*'nda ideolojik yönsemeleri nedeniyle eleştirilerinde bazı noktalardan Demokrat Parti'ye haksızlık ettiğini, Demokrat Parti iktidarının var olduğu zemini, toplumsal ve tarihsel olguların nedenselliğinde çok yönlü ve gerçekçi bir şekilde veremediğini, nesnel koşulları görmediğini, Demokrat Parti dönemindeki bazı iyi şeyleri göz ardı ettiğini ifade eder:

Attila İlhan'ın Demokrat Parti'ye yönelik eleştirileri, haklı eleştiriler, ne var ki halkın DP'yi tutmasındaki nesnel koşulları görmüyor, tarihsel gelişme içinde halk ile ağa-tüccar arasındaki geçici 'ittifak'ın zorunluluğunu görmüyor; hiçbir

bürokratik iktidarın üretim güçlerini geliştiremediğini, bunun için de ister istemez diktaya başvurduğunu gereğince değerlendirmiyor; ve en önemlisi DP'nin ilk iktidar yıllarında sağladığı ekonomik gelişme, bu gelişmeden -belli bir ölçüde de olsa- halk yığınlarını yararlandırma olgusu, halk yığınları üzerindeki bürokratik baskıyı kaldırma çabası üzerinde durmuyor. Ve bunların sonucu, halka hep güdülen bir sürü olarak bakıyor (2000, s. 436).

Bu bağlamda, *Kurtlar Sofrası* romanında, kurtlar sofrası metaforunun romana ad olarak verilmesinde ve romanın kurmaca dünyasında Mahmut Ersoy'un, içinde bulunduğu dönemde (Demokrat Parti dönemi) memleketin geldiği durumu anlatmak için bu metaforu kullanmasında ideolojik amaçsallığın önemli bir yer tuttuğunu ve kurtlar sofrası metaforunun yazarın ideolojik yönsemelerini, siyasal tercihlerini ve iktidar-toplum ilişkilerine yönelik bakış açısını yüklediğini söylemek mümkündür. Zaten metafor-ideoloji ilişkisinde genel itibarıyla metaforların ele alınan konu, nesne ya da özneye yönelik duygu ve düşünceleri, bakış açısını ve tavrı temsil edici ve taşıyıcı işlevsellikle kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu bakımdan *Kurtlar Sofrası* romanında 'kurtlar sofrası' metaforunun pek çok işlevle birlikte, kullanımında öncelikle ideolojik yönsemeler, siyasal tercihler ve politik amaçsallık yatar. Demokrat Parti dönemini anlatmak için kullanılan kurtlar sofrası metaforu, romana ad olarak verilmiş ve kurmaca dünya, romanın adının çerçevelediği alanda ideolojik temellerin ve siyasal tercihlerin üzerine inşa edilmiştir. Bu metaforun romana ad olarak verilmesiyle birlikte Demokrat Parti dönemi için en baştan itibaren olumsuzlayıcı bir çerçeve çizilmiştir.

Bütün bunlarla birlikte metaforlar özellikleri itibarıyla yeni/özgün metaforlar, kalıplaşmış metaforlar, ölü metaforlar, tarihî metaforlar şeklinde kategorize edilebilir (Deignan, 2005, s. 39). Kurtlar sofrası metaforu da Türkçede özellikle günlük dildeki sık kullanımına bağlı olarak kalıplaşmış metafor kategorisinde düşünülebilir. Edebiyatta bu tür metaforların çeşitli bağlamlara bağlı olarak özgün ve yaratıcı deneyimlere karşılık gelen kullanımlara eriştiğini söyleyebiliriz. Edebî eserlerin temel eylemlerinden biri de kalıplaşmış metaforları yeni bağlamlarda şiirsel görüngüler, figüratif dilin imkânları, yaratıcı dil kullanımı, kurmaca yapı, karakter yaratımı vb. bileşenlerle bir arada özgün ve yaratıcı bir düzlemin içinde anlamlı kılmaktır. Diğer bir ifadeyle edebî eserlerde bazı metaforlar kalıplaşmış olsa da kullanım yerine ve taşındığı bağlama göre özgün ve yaratıcı bir içeriğin işlevsel bir parçası olabilir. Bu bağlamda "Ben Sana Mecburum" şiiri ile *Kurtlar Sofrası* romanında kurtlar sofrası metaforunun her bir metinsel bağlamın kendine özgülüğünde yeni ve yaratıcı deneyimlere karşılık gelen kullanımlarla anlamlı hâle getirildiğini görürüz. Her iki metin de şiir ve roman türünün kendine özgü imkânları harekete geçirilerek kurtlar sofrası metaforunu yeni bağlamlarda anlamlı ve işlevsel kılınmasına dayalı bir yaratıcı eylem içerisinde kullanmayı örneklendirir.

Sonuç

Atilla İlhan'ın *Ben Sana Mecburum* (1960) şiiri ile *Kurtlar Sofrası* (1963) romanında kişiler, mekân, zaman, mekân-insan ilişkisi, özne-özne ilişkisi, atmosfer yaratma vb. açılardan 'kurtlar sofrası' metaforu öne çıkan bir dilsel birimdir ve çok işlevli bir biçimde kullanılır. Bu bakımdan kurtlar sofrası metaforu, her iki metnin çözümlenmesinde ayrıca ele alınmayı gerektirir. Özellikle *Kurtlar Sofrası* romanında kurtlar sofrası metaforu ile ilişkili olarak yazma amacı ve ideolojik yönsemeler metnin önemli bir yönünü teşkil eder. *Kurtlar Sofrası*, metaforların ideolojik söylemin birer aracı olabileceğini gösteren ikna edici bir örnektir. 'Kurtlar sofrası' metaforu üzerine inşa edilen romanda 'kurtlar sofrası' yalnızca doğrudan göndermede bulunduğu mekân ve zaman ögesi ile değil,

kişiler ve aralarındaki ilişkiler itibarıyla da yapılandırıcı bir işlev görür. Bu durum kurtlar sofrası metaforunun romana ad olarak verilmesinde etkilidir. Romana ad olarak verilen ‘kurtlar sofrası’, ideolojik yönsemelerin belirleyiciliğinde çeşitli kesim ve sınıflarıyla gösterilmeye çalışılan Demokrat Parti döneminin (1950’ler Türkiye’si) ve bu dönemde İstanbul merkezli olarak memleketin içinde bulunduğu durumun temsili olarak kullanılan bir metafordur. Dönem/memleket ile ‘kurtlar sofrası’ arasında kurulan benzerlik ilişkisi ve bu ilişkide figüratif dilin imkânlarıyla kurtlar sofrasına ait anlam ve çağrışımların döneme/mekâna taşınması, aktarılması romanda inşa edilen kurmaca dünyanın dayandığı temel ögedir. Bu bağlamda edebî metinlerde retoriğin ve ideolojik söylemin yapılandırıcı öğeleri olarak metaforların yerini ve işlevselliğini göstermesi açısından *Kurtlar Sofrası* romanı dikkat çekici örneklerdendir. Edebî metinlerde figüratif dilin doğal bir ögesi olarak kullanılan metaforların bağlama göre edindiği dilsel ve düşünsel imkânları ve bir ideolojik araç olarak gösterdiği işlevselliği ortaya koymanın metin ve söylem çözümlerinin önemli bir boyutunu teşkil ettiğini ve Attila İlhan eserlerinin bu anlamda zengin bir içerik sunduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Aliye, Z. (2001). *Mavi adam: Attila İlhan’la söyleşiler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Barcelona, A. (2003). Introduction: The cognitive theory of metaphor and metonymy. A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective* içinde (ss.1-28). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Bartsch, R. (2003). Generating polysemy: Metaphor and metonymy. R. Dirven & R. Pörings (Ed.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast* içinde (ss. 49-74). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Bourdieu P. (1991). Language and symbolic power (Çev. J. B. Thompson, Ed.; G. Raymond & M. Adamson). Cambridge: Polity Press.
- Cebeci, O. (2019). *Metafor ve şiir dilinin yapısal özellikleri*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Charteris-Black, J. (2011). *Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor*. Hampshire: Palgrave Mcmillan.
- Chilton, P. (2004). *Analysing political discourse: Theory and practice*. London-New York: Routledge.
- Çelik, Y. (1998). *Şubat yolcusu: Attila İlhan’ın şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çelik, Y. (2006). ‘Duvar’dan ‘Kimi Sevsem Sensin’e Attila İlhan şiiri. Y. Çelik (Ed.), *Attila İlhan armağanı: Kaptan’a saygı ile...* içinde (ss. 73-193). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Dancygier, B. & Sweetser, E. (2014). *Figurative language*. New York: Cambridge University Press.
- Daşcıoğlu, Y. (2015). Dilin içinde dil, doğanın içinde perde: Şiirde metafor ve imge. *Türk Dili*, Kasım-Aralık 2015, CIX(767-768), 167-173.
- Deignan, A. (2005). *Metaphor and corpus linguistics*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Demirci, K. (2016). Metafor: Bir anlatım ve üretim mekanizması. M. Sarıca & B. Sarıca (Ed.), *Dil bilimleri kültür ve edebiyat* içinde (ss. 330-343). Ankara: Padam Yayınları.

- DiYanni, R. (2016). *Critical and creative thinking: A brief guide for teachers*. UK: Wiley Blacwell.
- Forceville, C. (2009). Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: Agendas for research. C. J. Forceville & E. Urios-Aparisi (Ed.), *Multimodal metaphor* içinde (ss. 19-42). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Foucault, M. (2019). *Hapishanenin doğuşu* (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Freeman, M. H. (2003). Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature. A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective* içinde (ss. 253-281). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Gemuhluoğlu, Z. (2008). Metaforların kognitif içeriklerinin felsefe ve şiir dili açısından incelenmesi: Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd örnekleri. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 121-144. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruifd/issue/17572/184019>
- Gibbs, R. W. Jr. (1994). *The Poetics of mind: Figurative thought, language, and understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goatly, A. (1997). *The language of metaphors*. London-New York: Routledge.
- Goatly, A. (2007). *Washing the brain: Metaphor and hidden ideology*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hawkes, T. (2018). *Metaphor*. London-New York: Routledge.
- Hızlan, D. (2006). Bir muhalif olarak Attila İlhan portresi. Y. Çelik (Ed.), *Attila İlhan armağanı: Kaptan'a saygı ile...* içinde (ss. 355-372). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İleri, S. (2002). *Nâm-ı diğer kaptan: "Attila İlhan'ı dinledim"*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İlhan, A. (1963a). *Kurtlar sofrası: 1. cilt*. İstanbul: Ataç Kitabevi.
- İlhan, A. (1963b). *Kurtlar sofrası: 2. cilt*. İstanbul: Ataç Kitabevi.
- İlhan, A. (1980). *Gerçekçilik savaşı*. İstanbul: Yazko Yayınları.
- İlhan, A. (1993). *Ben sana mecburum: Bütün şiirleri-4*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İlhan, A. (2002). *Hangi edebiyat*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İlhan, A. (2004a). *Aydınlar savaşı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İlhan, A. (2004b). *Hangi Atatürk*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Jakobson, R. (2003). The Metaphoric and metonymic poles. R. Dirven & R. Pörings (Ed.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast* içinde (ss. 41-47). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Kövecses, Z. (2003). The scope of metaphor. A. Barcelona (Ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective* içinde (ss. 79-92). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2005). *Metaforlar: Hayat, anlam ve dil* (Çev. G. Y. Demir). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Naci, F. (2000). Attila İlhan/Kurtlar Sofrası. *Yüz yılın 100 romanı* içinde (ss. 435-439). İstanbul: Adam Yayınları.
- Ritchie, L. D. (2013). *Metaphor*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Semino, E.; Steen, G. (2008). Metaphor in literature. W. G., Jr. Raymond (Ed.), *The Cambridge handbook of metaphor and thought* içinde (ss. 232-246). New York: Cambridge University Press.
- Thompson, J. B. (1984). *Studies in the theory of ideology*. Berkeley-Los Angeles: University of California Press.
- Tunç, G. (2020). *Şiir ve bellek: Modern Türk şiirinde bellek metaforları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tunç, G. (2022). *Kavramlar ve kuramlarla modern Türk şiiri okumaları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uçan Eke, N. (2019). Edebiyatın metaforik gücü. *Söylem: Filoloji Dergisi*, 4(2), 238-253. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.617460>
- Uğur, N. (2014). *Anlamın bulanık sularında: Düzanlam, yananlam, düzdeğişmece, eğretilme*. Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.